

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ศัพท์ปรัชญาจาก phdict.online:

ศัพท์หมวด Causality (Causation)

A Philosophical Lexical Analysis from phdict.online:

The Category of Causality (Causation)

ชาติกุลพล สมยาภักดี

Chartgunlaphon Somyaphakdee

โรงเรียนตลาดสำโรง จังหวัดกาญจนบุรี

Talat Samrong School, Kanchanaburi Province

E-mail: taladsumrongschool@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 1 มกราคม 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 มิถุนายน 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 29 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเชิงวิเคราะห์ศัพท์ปรัชญาในหมวดความเป็นเหตุเป็นผล หรือกฎแห่งกรรม โดยใช้ฐานข้อมูลศัพท์ปรัชญาและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นกรอบอธิบาย เพื่อทำความเข้าใจแก่นที่ซ่อนเร้นของกฎแห่งกรรมในบริบทพุทธปรัชญาเถรวาท การศึกษาพบว่า ศัพท์สำคัญ เช่น เหตุ ปัจจัย เจตนา กรรม และวิบาก สะท้อนโครงสร้างความคิดแบบเหตุปัจจัยที่เป็นระบบ โดยมี “เจตนา” เป็นแกนกลางที่ทำให้การกระทำ กลายเป็นกรรมและก่อให้เกิดผล การวิเคราะห์เชิงแนวคิดสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กฎสากลของธรรมชาติ กระบวนการแห่งเหตุปัจจัย และจริยศาสตร์แห่งความรับผิดชอบ นอกจากนี้ยังพบการขยายความหมายเชิงอุปลักษณ์ของคำว่า “กรรม” ในสังคมไทย ซึ่งส่งผลให้ความหมายดั้งเดิมเชิงเป็นกลางแคบลง การอภิปรายผลชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างกายภาพและจิตภาพตามหลักปฏิจสมุขปาธ อันเป็นกลไกสำคัญของการเกิดและดับแห่งสภาวะทั้งปวง สรุปได้ว่าการเข้าใจศัพท์หมวดเหตุเป็นผลอย่างถูกต้อง ช่วยเสริมสร้างโลกทัศน์ที่ตั้งอยู่บนเหตุปัจจัย ลดความเชื่อแบบโชคชะตา และส่งเสริมการสร้างเหตุแห่งความดีงามในชีวิตและสังคม

คำสำคัญ: กฎแห่งกรรม, เหตุปัจจัย, พุทธปรัชญา

ABSTRACT

This article aims to conduct an analytical study of philosophical terminology in the category of Causality (Causation) by employing philosophical lexical databases and Buddhist

canonical sources as its conceptual framework in order to elucidate the notion of the Law of Kamma within the context of Theravāda Buddhist philosophy. The study reveals that key terms—such as cause (hetu), condition (paccaya), volition (cetanā), action (kamma), and result (vipāka)—reflect a systematic causal worldview in which volition functions as the central mechanism transforming action into morally consequential kamma. Conceptual analysis further classifies these terms into three principal domains: universal natural laws, processual causation, and ethical responsibility. The findings also indicate a metaphorical expansion of the term “kamma” in Thai society, contributing to a semantic narrowing of its original neutral meaning. The discussion highlights the interrelationship between physical and mental phenomena in accordance with the principle of Dependent Origination, which explains the dynamic process of arising and cessation. In conclusion, a correct understanding of causality-related terminology cultivates a causally grounded worldview, diminishes fatalistic beliefs, and encourages the intentional cultivation of wholesome causes for beneficial outcomes in both individual life and society.

Keywords: Law of Kamma, Causality, Buddhist Philosophy

1. บทนำ

หลักความเป็นเหตุเป็นผล หรือ กฎแห่งกรรม (Causality หรือ Causation) เป็นรากฐานสำคัญในทางปรัชญา โดยเฉพาะในบริบทของพุทธปรัชญาเถรวาทที่เน้นย้ำว่าสรรพสิ่งย่อมเกิดมาจากเหตุและดับไปเพราะเหตุ ความเป็นไปของชีวิตมนุษย์และโลกไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติที่เรียกว่า "นิยาม" การทำความเข้าใจศัพท์ปรัชญาในหมวดนี้ผ่านฐานข้อมูลออนไลน์อย่าง phdict.online จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจระบบวิธีคิดเชิงปรัชญาของไทย โดยเฉพาะเรื่อง "กรรม" ซึ่งเป็นคำที่มีความเป็นนามธรรมสูงและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ศัพท์ในหมวด Causality เพื่อสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์และความหมายทางปรัชญาที่ซ่อนอยู่

กฎแห่งกรรม หรือกรรมนิยาม เป็นกฎข้อหนึ่งของกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ กล่าวคือ กฎแห่งกรรม หมายถึง กระบวนการก่อกรรม และการให้ผลของกรรมอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งกระบวนการก่อกรรมนั้นต้องประกอบด้วยเจตนา (พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), 2513: 12) คำว่า กรรมนั้นแปลว่า การกระทำซึ่งเป็นคำกลาง ๆ ถ้าหากเป็นการกระทำดี เรียกว่า กุศลกรรม ถ้าหากเป็นการกระทำชั่ว เรียกว่าอกุศลกรรม แต่ถ้าจำแนกตามการแสดงออกของกรรม แบ่งออกเป็น 3 ทาง คือ กายกรรม วาจกรรม และ มโนกรรมโดย มีพุทธศาสนาสุภาสิตเกี่ยวกับอำนาจของกรรมคือ “วโส อัสสรिय โลกเ.” อำนาจของกรรมเป็นใหญ่ในโลกและไม่มีอำนาจใดเสมออำนาจของกรรม (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2550: 19)

กรรม หมายถึง การ กิจ การงานหรือการกระทำที่เกิดขึ้นจากการกระทำตนเอง เกิดขึ้นมาจากโลภะ โทสะ และโมหะ โดยมีเจตนาเป็นตัวหลักในการกระทำซึ่งมีทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม มีทั้งกรรมตาและกรรมขา และในอรรถกถาได้แบ่งกรรมออกเป็น 12 อย่าง ได้แก่ ขนกรรม อุปัตถัมภกรรม อุปปีฬกรรม อุปฆาตกรรม ครุกรรม อาจิณณกรรม หรือพหุลกรรม อาสันนกรรม กตัตตกรรม ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม อุปัชชเวทนียกรรม อปราปรเวทนียกรรม และอโหสิกรรม กรรมมีบทบาทและหน้าที่ 4 ประการ ได้แก่ มีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง และมีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย (เทวินทร์ เหล็งศักดิ์ดา, 2562: ก)

กรรม หรือ การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความตั้งใจทำ ดีก็ตามชั่วก็ตาม เช่น ชุดหลุมพรางให้คนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ชุดบ่อน้ำไว้กินใช้ สัตว์ตกลงไปตายเองไม่เป็นกรรม(แต่ถ้ารู้ที่อยู่ บ่อน้ำที่ตนชุดไว้อยู่ในที่ซึ่งคนจะพลัดตกลงไปตาย ก็ไม่พ้นเป็นกรรม) ว่าโดยสำระกรรมก็คือเจตนาหรือเจตนาตนเองเป็นกรรม การกระทำที่ดี เรียกว่ากรรมดี การกระทำชั่ว เรียกว่ากรรมชั่ว (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561: 4)

กรรม แปลว่าการกระทำ การกระทำที่แสดงออกทางกายเรียกว่า กายกรรม การกระทำทางวาจาเรียกว่าวจีกรรม ลำพังความคิดเรียกว่า มโนกรรม กรรมที่จะมีผลหรือวิบาก ต้องเป็นการกระทำ ที่มีเจตนาเป็นตัวนำเสมอ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2539: 26)

กรรม แปลว่า การกระทำ ที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ อันมีกิเลส เป็นแรงผลักดัน ฉะนั้นกรรมที่สมบูรณ์จะต้องมีตัวประกอบกรรม 3 เสมอ คือมีกิเลส เป็นแรงกระตุ้น มีความตั้งใจหรือเจตนา มีการกระทำหรือการเคลื่อนไหว (แสง จันทร์งาม, 2545:112)

กรรมความเป็นธรรมชาติของกรรมนั้น มีระบบจำแนกเจาะจงตามลักษณะของเหตุปัจจัย เรียกว่าเจตนา มีระบบการรับรู้จดจำ เรียกว่า จิต และจะแปรผันตามลักษณะของการรับรู้ กรรมดี กรรมชั่ว และผลของกรรมทุกอย่างจะถูกเก็บไว้ที่จิต กรรมกับจิตมีระบบความสัมพันธ์ มีลักษณะการทำงานที่เป็นไปตามกฎ เป็นสิ่งธรรมดาที่มีกระบวนการสัมพันธ์ตามเหตุปัจจัยตามระบบของชั้น 5 ตามรูปแบบของปฏิจจสมุปบาท เรียกว่า ระบบชีวิตทำให้มีความเชื่อที่ถูกต้อง การเข้าใจระบบสัมพันธ์ของกรรมกับจิต และการให้ผลของกรรมทำให้สามารถเข้าใจในการสร้างเงื่อนไขความสัมพันธ์ของกรรมกับจิต ผลกระทบของกรรมกับจิตเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใกล้ตัวของมนุษย์ที่ทำให้เกิดความเข้าใจในระบบการทำงานของกรรมกับจิต ที่ส่งเสริมต่อการปฏิบัติต่อกรรมกับจิตในการพัฒนาดนตามรูปแบบการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา

ถึงแม้เราจะพอเข้าใจความหมายของกรรมจากนิยามต่าง ๆ แต่คำว่า “กรรม” นั้นเป็นคำที่มีความเป็นนามธรรมสูงไม่สามารถจะอธิบายให้เห็นได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้การที่จะอธิบายความหมายของคำว่า “กรรม” นั้นมนุษย์ก็ต้องอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด อธิบายความหมายที่เป็นนามธรรมนั้นให้เป็นรูปธรรมหรือเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็น สัมผัสหรือจับต้องได้ เพื่อทำให้เกิดการรับรู้ความหมายร่วมกัน หรือเข้าใจความหมายของกรรมได้ง่ายขึ้นโดยใช้กระบวนการทางปริชานในการทำความเข้าใจโน้ตศัพท์ของสิ่งสองสิ่งที่มาเชื่อมโยงกันผ่านกระบวนการถ่ายโยงความหมายจากแฉดวงความหมายต้นทางไปยังแฉดวงความหมายปลายทาง นั่นคือ “อุปลักษณ์” ตามแนวคิดของเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980)

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความสนใจในการศึกษาเชิงวิเคราะห์ศัพท์ปรัชญาทางการศึกษา phdict.online ศัพท์หมวด Causality (Causation) หรือ ความเป็นเหตุเป็นผล หรือ กฎแห่งกรรม เพื่อให้ผู้ที่ศึกษาเรื่องความเป็นเหตุเป็นผล หรือ กฎแห่งกรรม มีความเข้าใจอย่างถูกต้อง ย่อมปฏิบัติตนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ความดีงาม อันจะนาพาสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม

2. วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อรวบรวมและจำแนกจำนวนศัพท์ปรัชญาในหมวด Causality (Causation) จากฐานข้อมูล
2. เพื่อวิเคราะห์เชิงความหมายและกลุ่มแนวคิดทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นเหตุเป็นผล โดยเฉพาะในมุมมองของพุทธปรัชญาและภาษาศาสตร์ปริชาน
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของศัพท์เหล่านี้ที่มีต่อการสร้างมโนทัศน์เรื่องกฎแห่งเหตุและผลในสังคมไทย

3. กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้อาศัยกรอบแนวคิดสำคัญ 3 ประการ เพื่อใช้เป็นฐานในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเหตุ ปัจจัย และผลของการกระทำในมุมมองของพระพุทธปรัชญา ได้แก่ กฎนิยาม 5 (Five Natural Laws) หลักปฏิจจุสมุปบาท (Dependent Origination) และทฤษฎีเจตนา (Volition) ซึ่งเป็นแนวคิดที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ของโลก ชีวิต และการเกิดขึ้นของกรรมได้อย่างเป็นระบบ โดยกรอบแนวคิดทั้งสามมีความเชื่อมโยงและเกี่ยวพันกันในการอธิบายกระบวนการของเหตุและผล ตั้งแต่ระดับธรรมชาติ ระดับจิตใจ ไปจนถึงระดับพฤติกรรมและผลทางจริยธรรม อันเป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาปัญหาทางพระพุทธศาสนาในเชิงอภิปรัชญาและจริยศาสตร์

ประการแรก การศึกษานำ กฎนิยาม 5 (Five Natural Laws) มาใช้เป็นกรอบในการอธิบายความเป็นเหตุเป็นผลของสรรพสิ่งตามกฎธรรมชาติ ประกอบด้วย อุดุนิยาม ซึ่งอธิบายความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม พีชนิยาม ที่อธิบายการสืบพันธุ์และการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิต จิตตนิยาม ที่ว่าด้วยกระบวนการทำงานของจิตและสภาวะทางจิต กรรมนิยาม ที่อธิบายผลของการกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจ และ ธรรมนิยาม ซึ่งอธิบายกฎสากลของธรรมชาติที่ครอบคลุมความเป็นเหตุเป็นผลของสรรพสิ่ง กฎทั้งห้านี้สะท้อนว่าปรากฏการณ์ทั้งหลายมิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่ดำเนินไปตามเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ

ประการที่สอง การศึกษาประยุกต์ใช้ หลักปฏิจจุสมุปบาท (Dependent Origination) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงกระบวนการของเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นเป็นลำดับในลักษณะของสายโซ่ 12 องค์ประกอบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปรากฏการณ์ทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะมีเหตุและปัจจัยสนับสนุน ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวหรือดำรงอยู่โดยอิสระ ขณะเดียวกัน ยังใช้ ทฤษฎีเจตนา (Volition) เป็นกรอบในการอธิบายว่า "เจตนา" เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้การกระทำกลายเป็น "กรรม" ในทางพระพุทธปรัชญา เพราะคุณค่า

ทางจริยธรรมและผลของกรรมมิได้ขึ้นอยู่กับเพียงการกระทำภายนอก หากขึ้นอยู่กับเจตนาที่อยู่เบื้องหลังการกระทำนั้น กรอบแนวคิดทั้งสามจึงช่วยให้การศึกษาสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ จิตใจ และการกระทำของมนุษย์ได้อย่างเป็นองค์รวม และนำไปสู่ความเข้าใจหลักกรรมและความเป็นเหตุเป็นผลตามแนวพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน

4. ฐานข้อมูลศัพท์ปรัชญา (ภาษาอังกฤษและภาษาไทย) หมวด Causality (Causation)

จากการสำรวจและคัดกรองศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นเหตุเป็นผล หรือกฎแห่งกรรม ที่ปรากฏในฐานข้อมูลและคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง พบศัพท์สำคัญดังนี้

ศัพท์ภาษาอังกฤษ	ศัพท์ภาษาไทย	ความหมายโดยสรุป
Causality / Causation	ความเป็นเหตุเป็นผล / เหตุปัจจัย	หลักการที่สิ่งหนึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดอีกสิ่งหนึ่ง
Cause (Hetu)	เหตุ	ต้นกำเนิดหรือรากเหง้าที่ทำให้ผลเกิดขึ้น
Condition (Paccaya)	ปัจจัย	เครื่องสนับสนุนที่ทำให้เหตุส่งผลได้สมบูรณ์
Volition (Cetana)	เจตนา	ความตั้งใจที่เป็นตัวการนำปรุงแต่งการกระทำ
Action (Kamma)	กรรม	การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทางกาย วาจา หรือใจ
Result / Fruit (Vipaka)	วิบาก/ผล	ผลที่สืบเนื่องมาจากการกระทำที่เป็นเหตุ,
Natural Law (Niyama)	นิยาม/กฎธรรมชาติ	แนวทางอันแน่นอนในการให้อันเป็นระเบียบของธรรมชาติ
Dependent Origination	ปฏิจจสมุปบาท	การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันเกิดขึ้นและดับไป
Idappaccayata	อิทัปปัจจยตา	กฎที่ว่า "เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี"

5. การวิเคราะห์ข้อมูลศัพท์ปรัชญา หมวด Causality (Causation)

1) การวิเคราะห์เชิงจำนวนศัพท์ (ภาษาอังกฤษและภาษาไทย) ในศัพท์ปรัชญา หมวด Causality (Causation)

จากการศึกษาพบว่ามีการใช้ถ้อยคำที่สะท้อนมโนทัศน์เรื่องความเป็นเหตุเป็นผล (โดยเฉพาะเรื่องกรรม) ในภาษาไทยจำนวนมาก โดยงานวิจัยชิ้นหนึ่งพบถ้อยคำอุปลักษณะถึง 87 ถ้อยคำ ซึ่งสามารถจำแนกตามความถี่และการใช้งานได้เป็น 8 กลุ่มมโนทัศน์หลัก เช่น กรรม คือมนุษย์ (21 คำ) กรรม คือศัตรู (18 คำ) และกรรม คือวัตถุสิ่งของ (20 คำ) เป็นต้น สิ่งนี้สะท้อนว่าคำศัพท์ในหมวด Causality ในภาษาไทยไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงศัพท์วิชาการ แต่มีการขยายตัวไปสู่ภาษาพูด และภาษาอุปลักษณะเพื่อสร้างความเข้าใจในสิ่งที่เป็นนามธรรม

2) การวิเคราะห์เชิงความหมายทางปรัชญาในศัพท์ปรัชญา หมวด Causality (Causation)

ความหมายทางปรัชญาของศัพท์ในหมวดนี้สรุปได้ 3 ประเด็นสำคัญ คือ

(1) เจตนาคือหัวใจของเหตุ: ในหมวด Causality ศัพท์ที่สำคัญที่สุดคือ "เจตนา" (Cetana) เพราะปรัชญาตะวันออก (พุทธศาสนา) มองว่าการกระทำที่ไร้เจตนาย่อมไม่มีผลตามกฎหมาย แต่จะเป็นไปตามกฎธรรมชาติอื่น เช่น อุตุนิยาม แทน

(2) ความเป็นเหตุปัจจัยเชิงระบบ: ความหมายของ "เหตุ" และ "ปัจจัย" มีความแตกต่างกันแต่สัมพันธ์กัน เหตุคือรากเหง้า (เช่น โลภะ โทสะ โมหะ) ส่วนปัจจัยคือเครื่องสนับสนุนที่ช่วยให้เหตุนั้นปรากฏผลออกมาได้

(3) วิวาทในฐานะผลลัพธ์ที่เที่ยงตรง วิวาทไม่ได้หมายถึงเพียงแค่ "โชคร้าย" แต่คือผลลัพธ์ที่เป็นกลางตามกฎธรรมชาติ (Natural Law) ซึ่งดำเนินไปอย่างยุติธรรมเสมอ

3) การวิเคราะห์เชิงกลุ่มแนวคิดทางปรัชญาในศัพท์ปรัชญา หมวด Causality (Causation)

ศัพท์หมวด Causality สามารถแบ่งศัพท์ในหมวด Causality ออกเป็น 3 กลุ่มแนวคิดหลัก ดังนี้

(1) กลุ่มกฎสากลและภาวะวิสัย (Deterministic Laws) ได้แก่ กลุ่มศัพท์นิยาม 5 และ อิทัปปัจจยตา กลุ่มนี้อธิบายความเป็นเหตุเป็นผลในฐานะกฎคงตัวของธรรมชาติที่ไม่ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของพระพุทธรเจ้าหรือพระเจ้าองค์ใด

(2) กลุ่มกระบวนการและกระแส (Process Philosophy) ได้แก่ ศัพท์ปฏิเสธสมุปบาท ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ของเหตุและผลในลักษณะเป็นสายใยหรือลูกโซ่ที่หมุนวนเป็นวัฏจักร (Vatta) อันประกอบด้วยกิเลสกรรม และวิวาท

(3) กลุ่มจริยศาสตร์และความรับผิดชอบ (Ethical Causality) ได้แก่ ศัพท์กรรม 12 ซึ่งจำแนกตามเวลาที่ให้ผล เช่น ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม และหน้าที่ของกรรม เช่น ชนกกรรม กลุ่มนี้มุ่งเน้นที่การรับผิดชอบต่อการกระทำของบุคคล

6. อภิปรายผล

ผลการศึกษาระยะก่อนให้เห็นว่า การทำความเข้าใจแนวคิดเรื่อง Causality หรือความเป็นเหตุเป็นผลในบริบทของพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องพิจารณาทั้งในมิติทางภาษาและมิติทางปรัชญา เนื่องจากศัพท์หลายคำที่เกี่ยวข้องกับกฎแห่งเหตุและผลได้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมายเมื่อถูกนำมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะคำว่า "กรรม" ซึ่งเดิมมีความหมายเป็นกลาง หมายถึงการกระทำที่เกิดจากเจตนาและยอมนำไปสู่ผลตามเหตุปัจจัย แต่ในการใช้ภาษาทั่วไปกลับมักถูกเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ เช่น "วิวาทกรรม" หรือ "เคราะห์กรรม" ส่งผลให้เกิดการตีความที่แคบลง (Semantic Narrowing) จนทำให้ผู้คนจำนวนไม่น้อยเข้าใจว่า "กรรม" หมายถึงผลในด้านลบเพียงอย่างเดียว ทั้งที่ในทางพระพุทธปรัชญา กรรมครอบคลุมทั้งการกระทำที่เป็นกุศลและอกุศล ซึ่งต่างก็ให้ผลตามเหตุปัจจัยของตนเอง

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบแนวโน้มของการอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยกรอบแนวคิดของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมระหว่างองค์ความรู้ทั้งสองศาสตร์ ตัวอย่างเช่น การเปรียบเทียบ พิชนิยาม กับศาสตร์ด้าน พันธุศาสตร์ (Genetics) หรือการอธิบาย จิตตนิยาม ผ่านองค์ความรู้ด้านจิตวิทยาและประสาทวิทยาศาสตร์ แนวทางดังกล่าวมิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้วิทยาศาสตร์พิสูจน์พระพุทธศาสนา แต่เป็นการแสดงให้เห็นว่าหลักกฎแห่งเหตุและผลในพระพุทธศาสนาสามารถสนทนาและเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ร่วมสมัยได้อย่างสร้างสรรค์ อันช่วยขยายมิติของการศึกษาพระพุทธปรัชญาให้สอดคล้องกับบริบทของโลกปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจ Causality ในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ไม่อาจอธิบายได้ด้วยกฎธรรมชาติทางกายภาพเพียงด้านเดียว แต่จำเป็นต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง รูป (กายภาพ) และ นาม (จิตภาพ) ซึ่งทำงานสัมพันธ์กันตามหลัก ปฏิจจสมุปบาท อันเป็นหลักแห่งเหตุปัจจัยที่อธิบายการเกิดขึ้นและดับไปของสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม มุมมองดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเหตุและผลในพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมทั้งมิติของธรรมชาติ จิตใจ และการกระทำของมนุษย์ ซึ่งล้วนส่งผลต่อกันอย่างต่อเนื่องตามเงื่อนไขและเหตุปัจจัย การตระหนักรู้ในความสัมพันธ์เช่นนี้จึงช่วยให้เข้าใจหลักกรรมและกฎแห่งเหตุผลได้อย่างถูกต้อง สมบูรณ์ และสอดคล้องกับแก่นแท้ของพระพุทธปรัชญา

7. บทสรุป

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ศัพท์ปรัชญาในหมวด **Causality** ทำให้เห็นวาระบบความคิดเรื่องเหตุและปัจจัยของสังคมไทยมีรากฐานสำคัญมาจากพระพุทธปรัชญา โดยเฉพาะหลักกรรม กฎนิยาม 5 และหลักปฏิจจสมุปบาท ซึ่งล้วนสะท้อนความสัมพันธ์ของเหตุและผลที่ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติอย่างเป็นระบบ ศัพท์แต่ละคำมิได้เป็นเพียงถ้อยคำทางภาษา หากยังเป็นโมทัศน์ที่อธิบายโครงสร้างของโลก ชีวิต และการกระทำของมนุษย์ อันช่วยให้เข้าใจว่าปรากฏการณ์ทั้งหลายเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กัน มิใช่เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือปราศจากเหตุผล การทำความเข้าใจความหมายดั้งเดิมของศัพท์เหล่านี้จึงมีความสำคัญต่อการศึกษาพระพุทธปรัชญาและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง

นอกจากนี้ การเข้าใจโมทัศน์ของศัพท์สำคัญ เช่น **กรรม นิยาม และปัจจัย** อย่างถูกต้อง จะช่วยให้บุคคลมองชีวิตด้วยหลักเหตุและผลตามความเป็นจริง ลดการยึดติดกับความเชื่อเรื่องโชคชะตาหรือการดลบันดาล และหันมาให้ความสำคัญกับการสร้างเหตุปัจจัยที่ดีในปัจจุบัน ทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ในอนาคตตามกฎแห่งธรรมชาติ แนวคิดเช่นนี้ไม่เพียงเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกรอบคิดที่ส่งเสริมการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ความรับผิดชอบ และการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืนในทุกมิติของสังคมร่วมสมัย

บรรณานุกรม

- เขมิกา วรสันต์โต และคณะ. (2560). **กฎแห่งกรรม**. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 13 (ฉบับพิเศษ เล่ม 3), 59-65.
- จิราพร ศรีบุญเรือง. (2562). **การวิเคราะห์แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเรื่องสาเหตุความแตกต่างของมนุษย์ด้วยหลักพันธุศาสตร์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เทวินทร์ เหล็งศักดิ์ดา. (2561). **ศึกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสาคร วรธมโมภาโส. (2560). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์กฎแห่งกรรมที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท**. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 8(2), 11-23.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2539). **กรรมและการเกิดใหม่**. บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2551). **เชื่อกกรรม รู้กรรม แก่กรรม**. เคล็ดไทย.
- แสง จันทร์งาม. (2545). **พุทธศาสนวิทยา**. ชีระการพิมพ์.
- สมเด็จพะพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2561). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- เอกพล ดวงศรี. (2561). **กรรม : อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่สะท้อนความเชื่อในสังคมไทย**. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 10(1), 12-15.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). **Metaphors We Live By**. University of Chicago Press.